

Limburg voorheen

<https://hdl.handle.net/1874/237208>

LIMBURG VOORHEEN.

DOOR

P. Math. Peeters,

Hoofd der School te Tungenroij,
Onderwijzer aan de R. M. S. Weert.
Lid v. h. Geschied- en Oudheidkundig Genootschap
in het Hertogdom Limburg.

THORN.
TONNAER. — 1890.

LIMBURG VOOR HEEN.

DOOR

P. Math. Peeters,

Hoofd der School te Tungenroij,
Onderwijzer aan de R. N. S. Weert,
Lid v. h. Geschied- en Oudheidkundig Genootschap
in het Hertogdom Limburg.

Libllotheek
ONDERWIJZEREN
WEERT.

THORN
HUB. TONNAER,
1890

Voorwoord.

Toen de eerste 43 lessen in handschrift gereed waren, wendde ik mij tot de W. E. G. Heeren FRANQUINET en Jhr. MICHIELS VAN KESSENICH met nederig verzoek mijn' arbeid te doorlezen en zoo welwillend te zijn hun hoogge- waardeerd gevoelen er over mij te doen geworden.

Ik wees in die brieven op het feit, dat in de scholen nog maar al te veel graven en gravinnen worden opgedreund, er bij voëgende, dat zich gelukkig door betere boekjes in den laatsten tijd eene wending ten goede openbaart.

Waar ik vooral op wees :

Op het nagenoeg totaal gemis van kennis der geschiedenis van Limburg, zoowel bij vele onderwijzers, als bij *zeer* vele leerlingen.

In de meening, dat mijn handschrift, in schoolboekformaat, den leerlingen van lagere, middelbare en normaalscholen in handen gegeven, iets zou kunnen bijdragen ter verspreiding van geschiedkundige kennis van Limburg, deed ik dit verzoek.

Het antwoord van den W. E. G. Heer FRANQUINET luidde :

. » *Het is een goed denkbeeld van U eene korte schets van Limburg te geven. Ons landje is, zooals Gij terecht opmerkt, geheel onbekend in de Nederlandsche onderwijzerswereld; de meeste leerboeken melden het tenauwernood. De gang van Uw schetsje is goed, de stijl eenvoudig en duidelijk.* »

Vervolgens had deze allerverdienstelijke geschiedkenner de goedheid mij op eenige onnauwkeurigheden te wijzen bij het vluchtig doorlezen opmerkt.

Hiervoor openlijk mijnen dank, alsmede voor den goeden raad mij verstrekt, een' raad, dien ik, zooals de Heer FRANQUINET zal bemerken, heb opgevolgd.

Er zullen nog wel eenige fouten of vergissingen in het werkje voorkomen; (de beide Superieuren konden wegens drukke ambtsbezigheden het handschrift slechts vluchtig door-

zien) aanwijzingen er van zal ik in dank ontvangen.

Eene onbevooroordeelde kritiek in de Limburgsche en Schoolbladen zal mij hoogst welkom zijn.

Een woord van dank aan den W. Eerw Heer HABETS, Rijksarchivaris, die mij volmacht gaf uit zijne werken te copieëren, moet mij hier van het hart.

Jhr. MICHIELS VAN KESSENICH verheugde mij met het volgende;

. »Uw voornemen om ten dienste der
»lagere school eene korte schets van Limburg samen te stel-
»len en uit te geven kan ik niet anders dan toejuichen, nu
»mij uit Uw handschrift gebleken is, dat dit, zoowel wat
»stijl als inhoud betreft, geschikt is voor het gebruik in de
»lagere school en dus aan het doel beantwoordt."

Verder wees mij Z. W. E. Geb op een paar minder juiste uitdrukkingen, die ik mij gehaast heb te wijzigen. Ook dien Heer mijn oprechten, openlijken dank.

TUNGELROIJ (WEERT) 25 Aug 1890.

1. VOOR-HISTORISCH TIJDPERK

Tot welken stam de eerste bewoners onzer huidige provincie Limburg behoord hebben, waar hunne wieg moet worden gezocht, en waarheen zij hunne schreden hebben geleid, ligt geheel in het duister.

Het eenig overgebleven uit den Voor-Historischen Tijd bestaat uit voortbrengselen van kunstvljt, hoe ruw en onvolkomen dan ook. Die overblijfselen worden over drie opeenvolgende tijdperken verdeeld :

- a. De Steenperiode,
- b. De Bronsperiode,
- c. De IJzerperiode.

Wel is waar deze verdeeling is willekeurig, doch zij biedt in grove omtrekken eene bepaalde volgorde aan en vergemakkelijkt daardoor het verkrijgen van eene algemeene kennis der eerste bewoners van onze Provincie.

2. De Steenperiode.

Dit tijdperk ontleent zijnen naam aan de *steen*en voorwerpen, zooals : wiggen, bijlen, lanspunten, hamers, zagen, beitels, ringen, enz. tot dagelijksch gebruik. De volkeren verkeerden destijds nog in hunne kindsheid. Immers het gebruik en de kennis van metalen werktuigen en sieraden was hun totaal onbekend. In tal van plaatsen zijn zulke steenen overblijfselen aangetroffen. Wiggen en beitels van steen zijn gevonden te Berg & Terblijt, Baarlo, Echt, Herkenbosch, Horst, Houthem, Hunsel, Keer, Maasniel, Melick, Schimmert ; steenen ringen en speerpunten door mij te Weert-Boshoven.

De aarden potten, drinkbekers en grafurnen dezer periode zijn kleiner dan die uit lateren Germaanschen tijd en uit de hand gewerkt. Eerst werden zij in de zon, later in het vuur gebakken en op eene schijf gedraaid.

Jacht, visscherij, krijgsdienst waren de voornaamste be-

zigheden der bewoners uit dien tijd. Zij schoten met bogen, wier pijlen van steenen punten waren voorzien.

»Afgodsbeelden uit de Steenperiode zijn noch hier te lande, noch elders gevonden; dat zij echter eenen godsdienst hadden bewijst het algemeen karakter der menschheid van alle tijden."

3. De Bronsperiode.

Een bezoek aan het Provinciaal-Museum van Oudheidkunde te Maastricht (Oud-Stadhuys of Dinghuis) stelt eenieder in kennis met tal van voorwerpen van gegoten brons of geslagen koper van zeer ouden datum.

't Zijn voorwerpen van kunstvljt der aloude bewoners onzer gewesten. 's Menschen geest, hoe gebrekkig nog ontwikkeld, geeft toch reeds blijken van vooruitgang. Immers de steenen voorwerpen maken plaats voor bronzen.

Messen, beitels, sikkels, armbanden, doekspelden, stopnaalden van dit metaal werden gevonden te Berg & Terblijt, Bergen, Hunsel, Reuver en Weert-Boshoven.

4. DE CELTEN.

De geschiedenis maakt gewag van eenen volkstam, die hier en in aangrenzende landen vertoefd heeft, de Celten namelijk.

Zij worden geschilderd als een volk, dat op tamelijk hoo-gen trap van beschaving stond; het kende de bewerking der metalen.

Hunne maatschappij bestond uit vier klassen:

- a. De Priesters (Druïden).
- b. De Edelen.
- c. De Vrijen.
- d. De Slaven.

Zij geloofden aan de onsterfelijkheid der ziel en aanba-den drie hoofd- en tal van bijgoden. Zij werden verdreven

en hunne plaatsen door Germanen ingenomen.

5. DE GERMANEN.

Op nog hoogere ladder dan de vorige stammen, ofschoon nog altijd op een der onderste sporten, stonden de ingedrongen Germaansche Stammen.

Volgens Caesar waren de Germanen ruw en barbaarsch, leidden ze een zwervend leven, en legden zij zich (een natuurlijk gevolg hunner leefwijze) meer op veeteelt, dan op landbouw toe.

Zij hadden een denkbeeld van een onzichtbaren God, dien zij in groote bosschen vereerden. Zulke bosschen waren heilig, (Herkenbosch, Haler, Herkenberg) en niemand mocht er in kappen.

Evenals de Celten aanbaden zij drie voorname goden: Wodan, Donar en Saxnot alsmede een heerleger goden van minderen rang. Ieder god had eene echtgenoot. Ook aanbaden zij zon, maan en sterren, en hadden zij in raven, ooievaars en zwaluwen voorspellers der toekomst.

Men kent de volgende stammen :

- a. **De Eburonen**, wonende op de beide oevers der Maas in Zuid-Limburg; hunne plaats in ons Limburg werd eene eeuw later ingenomen door de **Sunuci**.
- b. **De Menapiërs**, in Kempenland, het Noordelijk deel van Limburg en de Rijnstreek, werden verdreven door
- c. **De Toxandriërs**,
Usipeten en
Tenkteren.

6. DE ROMEINEN.

Met de onderwerping der vorige volksstammen en de inlijving dezer gewesten bij het groote *Romeinsche Rijk* dron-

gen de Romeinen den overwonnen volken hunne wetten, gewoonten, zeden en godsdienst op en gaven een ferm en stevig stoot aan den voortgang der beschaving. Prachtige landhuizen verzeiden in de vette Zuidelijke streken van ons gewest langs breedte bekieselde wegen.

De hoofdwegen waren :

- a. Van Tongeren over Maastricht, langs Coriovallum en Gulik, naar Keulen met eene brug over de Maas bij Maastricht.
- b. Van Coriovallum naar Castra Vetra bij Xanten, langs Tuddern, Melik en Zand (bij Stralen), drie poststations. Over het Tuddernsch broek werd eene losse houten brug geworpen.
- c. Van Tongeren, langs Maastricht, Eisdien, (Belg) Catualium, Blerik en Cuyck, naar Nijmegen.

Eerlang vestigden zich Romeinsche colonisten niet alleen langs de heerbanen, doch ook in de vette landouwen, waar die groote wegen ontbraken, terwijl de Germaansche stammen meer en meer naar de dorre heide- en moerassige peelsekken werden gedrongen.

De overblijfselen van vele Romeinsche villa's en hoeven zijn in onze provincie onderzocht en leveren het bewijs, dat de eigenaars op grooten voet leefden. Vooral langs de groote heerbanen treft men die overblijfselen aan. Zij leggen tevens de getuigenis af, dat de Romeinsche heerschappij alhier is ten onder gebracht door den inval van een barbaarschen stam in de IIe eeuw onzer jaartelling; immers al die landhuizen zijn door brand vernield. In onze moeras- en zandgronden spoort men in dit tijdperk uitsluitend overblijfselen op van Germaanschen aard.

7. DE FRANKEN. (1)

De Romeinen, die wel is waar den volkeren alhier hun diersten schat, de vrijheid, ontnamen, doch hun daarvoor in ruime mate deden deelachtig worden aan den zegen hunner op hoogen trap staande beschaving, konden wel de opwekking tot herkrijging der vrijheid bij de onderworpen stammen

onderdrukken, maar vermochten niet den aandrang van vreemde cohorten uit de Germaansche (Duitsche) oerwouden te keer te gaan.

Franken (Vrije Mannen) noemden zich deze indringers. Reeds in 357 hadden zij de stad Maastricht overweldigd en waren dus in het bezit van den sleutel der Maas en van het uitgangspunt der groote wegen. Keizer Julianus de Afvallige dwong hen echter tot wijken, doch na zijn dood werd de aandrang grooter, onweerstaanbaar zelfs. Het Romeinsche juk, werd afgeschud en in 418 overgegaan tot de keuze van een koning.

Deze koning heette **Pharamond** en was de ontwerper der **Salische Wetten**, die, volgens het gevoelen van meerdere geschiedschrijvers in de Kempen tusschen Gheel, Weert en Aldeneyck zijn opgesteld.

De groote stam der Franken was verdeeld in :

- a. **Ripuarische** (Rijn)
- b. **Salische** (Ijsel).

8. DE FRANKEN. (2)

De opvolgers van Pharamond zetten zijn werk voort **Clovis**, een hunner verovert bijna geheel **Gallië** na talrijke overwinningen en neemt den Christelijken godsdienst aan na de **Allemanen**, die op hunne beurt zijn rijk bedreigden, bij **Tolbiac** te hebben verslagen. (476)

Toen het uitgestrekte Frankenrijk in 567 werd verdeeld in :

- a. **Oostrijk**,
- b. **Westrijk**,
- c. **Bourgondië**,

vielen deze gewesten met de geheele Nederlanden bij Oost-Rijk (Australië) met de hoofdsteden Metz en Maastricht.

Het land werd verdeeld in **Gouwen**; elke **Gouw** in **Graafschappen** of **Marken**. Onze Provincie maakte deel uit van de volgende **Gouwen** :

- a. **De Maasgouw**, gelegen op den rechter oever der Maas van Visé tot Venloo en op den linkeroever van Maastricht tot den Bosch.
- b. **De Molengouw**, waarin Venloo lag en de tegenwoordig Pruisische streek ten N. O. van Venloo.
- c. **De Hattuargouw**, ten N. van de Molengouw met Gennep, enz.
- d. **De Luikergouw**, waartoe o. a. behoorden Vaals, Epen en Valkenburg.

Elke vaderlandsche geschiedenis leert ons de inrichting van het leenstelsel, en dat de zwakke opvolgers van **Clovis** de teugels van het bewind in handen van „hofmeiers” stelden. **Pepijn de Korte**, gedachtig aan het „wie de lasten draagt, dient ook de lusten te hebben”, liet zich in 752 te *Soissons* tot Koning zalven, waardoor de scepter uit de zwakke hand van den laatsten **Merovinger** overging in de vaste hand der eerste **Pepijnen** of **Karolingen**.

9. DE FRANKEN. (3)

Met **Karel den Grootten** treedt een helden-figuur op het wereldtooneel. Gekroond door Paus Leo III als Keizer van het Westen, (800) vonden in hem godsdienst en beschaving, kunsten en wetenschappen een' beschermmer, zooals de geschiedenis wellicht geen tweede voorbeeld kan aanhalen.

Helaas, de kloeke Keizer had zulke zwakke opvolgers, dat deze niet eens vermochten de invallen der barbaarsche **Noormannen** te stuiten. Deze geesel Gods, als voorheen Attila met zijne Hunnen, daalde met ongehoorde gestrengheid op deze gewesten neder. Elsloo, een koninklijk landgoed bij Maastricht, wordt hun roofoest, waaruit de geheele streek tusschen Aldeneyck, Neuss, Keulen en Stavelot geplunderd en verwoest wordt. Bij een bloedig treffen *aan de Geul* den 26 Juni 891 behaalden zij den zege, doch dolven gelukkig het onderspit *aan de Dijle* bij Leuven, waar

zij zoo volledig werden verslagen, dat geen **Noorman** het meer waagde deze streken te verontrusten.

Bij de verdeeling te *Meersen* in 870 kreeg :

- a.* **Lodewijk de Duitscher** de landen ter rechterzijde der Maas.
- b.* **Karel de Kale** die aan den linker oever dezer rivier.

Daardoor kwam Belgisch Limburg nagenoeg geheel bij Frankrijk, ons Limburg behalve Maastricht, bij Duitschland.

Onze provincie behoorde alzoo tot het latere **Lotharingen**.

Onder de Koningen van **Lotharingen** leeft **Zwembold** of **Sanderboud** nog steeds voort in den mond des volks.

Later werd Lotharingen niet meer door koningen, maar door **Hertogen** bestuurd onder toezicht van den Duitschen Keizer. Door de rampzalige regeering van de Duitsche Keizers Hendrik IV en Hendrik V, alsmede door den val van het **Karolingsche Stamhuis** in Frankrijk werden de verschillende gewesten, als erfelijke leenen, aan de Keizerlijke Stadhouders afgestaan.

Zoo ontstonden :

- a.* Het Hertogdom **Gelder**,
- b.* Het Hertogdom **Kleef**
- c.* Het Hertogdom **Gulik**
- d.* Het Prinsdom **Luik**.

en geraakte een gedeelte in handen van
e. den hertog van **Brabant**.

10. HET HERTOOGDOM GELDER.

Tot het uit de Vaderlandsche Geschiedenis bekende Hertogdom Gelder, behoorde, wat Limburg betreft :

1. Het Graafschap **Kessel**.
2. De steden **Roermond**, **Venloo**.
3. Het Ambt **Montfort**.
4. Het Ambt **Well**, **Bergen en Oyen**.

5. **De Heerlijkheden** : Afferden, Middelaar, Meiel, Nederweert, Weert (stad), Wessem (stad), Obbicht, Stevensweert (stad) Poll & Panheel, een deel van
6. **Het Ambt Crickenbeck** en
7. **De Heerlijkheid Daalenbroek** een tijd lang.

11. Het Graafschap Kessel.

Het in oude tijden met den naam van Graafschap bestempelde „Land van of Ambt Kessel” bevatte 18 dorpen. Het waren de Heerlijkheden :

Bliterswijk, Geisteren, Wanssum met Oirlo, Venray, Horst, Sevenum, Grubbenvorst, Lottum, Swolgen & Oyen, Broekhuizen, Broekhuizenvorst, Meerloo met Tienray, Blerick, Baarlo, Maasbree, Helden en Kessel.

Elk dezer dorpen bezat zijn eigen *Schepenbank*.

De graven van Kessel bezaten dit gebied in de vroege middeleeuwen; omstreeks 1279 werd het door verkoop overgedragen aan den graaf van Gelder. De graven van Kessel bleven burchtvoogden.

Toen de laatste graaf Willem in 1541 kinderloos overleed, ging de burcht met den aanleve daarvan door erfopvolging over op **Caspar van Merwyck**. Willem, Ant. Math Baron van Merwyck, Heer van Kessel, stierf kinderloos in 1780, zijne bezittingen nalatende aan E. C. J. Baron de Keverberg, zoon van zijne zuster Judith, en aan zijn neef en zijne nichten Baron en Baronnessen d'Olne.

12. Het Ambt Montfort.

Het Ambt Montfort bestond uit de steden : Montfort, Echt, Nieuwstad.

En uit de dorpen : Belfeld, Beesel, Swalmen, Asselt, Maasbracht, Peij, St. Joost, Berkelaar, Posterholt, Linne, Vlodrop, Ohé en Laak, Roosteren, St. Odiliënberg, Lierop, (Elmpt, Cruchten).

Het sterke slot, wiens bouwvallen thans nog zijn te zien, werd in 1250 door Otto III, graaf van Gelder gebouwd en tijdens den opstand tegen Spanje omvergehaald.

De Amanie was in zes banken verdeeld :

De bank van Echt, Nieuwstad, Linne, St. Odiliënberg, Vlodrop, Beesel.

Iedere bank had een schepen; de schepenen waren de rechters; met de Justitiezaken was de drossaard belast, en aan het hoofd der politie stond de landscholtis (schout); de burgemeesters der gehuchten van een dorp waren slechts wijkmeesters.

(Zie later onder *Vrede van Munster*.)

13. Het Ambt Crickenbeck.

Op een uur afstand oostwaarts van Venloo ligt tusschen blanke waters, omringd van schilderachtig groen, zegt Slanghen, de fraaie middeleeuwsche burcht Crickenbeck, smaakvol gerestaureerd door den tegenwoordigen bezitter, den graaf Rudolf van Schaesberg.

Evenals Kessel, was dit Ambt oorspronkelijk een Graafschap.

Het Ambt bestond uit :

Hinsbeck, Leuth, Grefrath, Herungen, Lobberich, Wankum, Viersen, Walbeck, Twisteden, **Arcen**, **Velden** en **Lomm**.

Het landje deelde later in de lotgevallen van het Overkwartier van Gelder, waartoe het steeds behoorde, tot het, evenals het Ambt Kessel, bij den Vrede van Utrecht, (1713) den Koning van Pruisen werd toegewezen.

Zooals men ziet, behoorde slechts een klein deel dezer Amanie tot onze huidige provincie, een deel, dat vroeger eene schepenbank uitmaakte.

14. Daelenbroek.

Oorspronkelijk een graafschap, kwam **Daelenbroek** als

Heerlijkheid in 1331 in 't bezit van Jan I van Heinsberg.

Door aanhuwelijking kwam het slot en het land van Daelenbroek in handen van de **Guliksche** Hertogen (omstreeks 1500), nadat het sinds 1367 een **Geldersch** leen was. Door overdracht kwam het in 1719 andermaal bij **Gelder**.

Tot dit gebied behoorden:

Maasniel, Leeuwen, Herten, Merum, Ool en het slot Daelenbroek

15. HET HERTOOGDOM GULIK.

Tot Gulik behoorden in onze provincie:

- a. de steden **Sittard** en **Susteren**,
- b. het slot **Millen**,
- c. de dorpen **Tegelen**, **Melick**, **Herkenbosch**,
Broeksittard en **Munstergeleen**.
- d. de Heerlijkheid **Ter Heyde**,
- e. de Heerlijkheid **Daelenbroek** (v. 1500—1719,
- f. de Heerlijkheid **Limbricht**,
- g. Het Ambt **Born**

Eerst werd Gulik door graven, later door hertogen uit den stam van Gulik en Gulik-Berg geregeerd. Bij het kinderloos overlijden van Jan Willem, den opvolger van Willem V, ontstond de *Guliksche-Successie-Oorlog* (1609).

In 1624 kwamen de twee voornaamste pretendenten *Brandenburg* en *Palz-Neuburg* tot overeenstemming na een langen, droevigen strijd. Het geslacht *Palz-Neuburg* kwam daarbij o. a. in het bezit van Gulik.

Door het kinderloos sterven van Hertog Karel, Filips kwam de linie *Palz-Sulzbach* in het bezit dier landen (1742). In 1801 geraakte door den vrede van Luneville het land van Gulik ingelijfd bij de *Fransche Republiek*.

16. Het Ambt Born.

Hiertoe behoorden:

Born (stad) met zijn slot, Urmond (stad), Grevenbicht,

Holtum, Buchten en later ook

Sittard (stad), Susteren (stad), Broeksittard, Munstergeleen en Dieteren.

Oorspronkelijk was dit Ambt een eigendom der Luiker Domkerk.

Reeds in 1213 komt Heer Otto voor als leenman van den Graaf van Loon, terwijl in 1306 de Heerlijkheid aan Jan van Valkenburg, Heer van Ravenstein, overging.

In 1400 werd de Heerlijkheid met Born, Sittard, Urmond en Susteren als steden, aan Willem hertog van Gulik en Gelder verkocht, en deelde het landje in de lotgevallen van Gulik.

17. Ter Heyde.

In het huidige Limburg behoorden tot de Heerlijkheid Ter Heyde bij Aken :

- a. Eigelshoven,
- b. Waubach,
- c. Bleyerheide, en
- d. waren de heeren van Ter Heyde ook in het bezit van de Rijksheerlijkheid Ter Blijt, zonder dat deze onder Gulik stond.

Met uitzondering van nagenoeg eene eeuw (1460 — ongev. 1560) was deze heerlijkheid steeds in het bezit der familie van Bongard tot op het einde der vorige eeuw, toen de vernielende stroom der Franschen in onze streken alles overstelpde.

18. HET HERTOOGDOM KLEEF.

Wat onze provincie betreft, behoorde tot het Graafschap, sinds 1417 Hertogdom, **Kleef** :

1. Het Stedeke **Gennep**.
2. **Mook, Ottersum, Heien**.
3. tot 1388 **Middelaar**, in dat jaar kwam Middelaar bij Gelder.

Om niet te uitvoerig te worden zij alleen gemeld, dat na den dood van Johan, Willem, hertog van Kleef, die ook hertog van Gulik, Berg en Marck, heer van Ravenstein en meer andere plaatsen, was, de onder Gulik gemelde Successie-Oorlog ontstond (1609)

Bij het vergelijk, door den Keizer in 1618 goedgekeurd, kwam Kleef onder de heerschappij van de Keurvorsten van Brandenburg, sinds 1701, Koningen van Pruisen.

19. Gennep.

Oorspronkelijk een Graafschap, maakte dit stadje met Ottersum en Oeffelt later een gerechtsambt uit onder de Heeren van Gennep en later voor de eene helft onder die van Heinsberg-Loon en voor de andere helft onder die van Brederode.

In 1424 werd de Heerlijkheid aan Adolf van Kleef verkocht en in 1449 voor goed met Kleef vereenigd.

20. HET PRINSDOM LUIK.

Tot het Prinsdom Luik behoorden :

- a. Het Graafschap **Horne**,
- b. De onverdeelbare helft van **Maastricht**.
- c. De vrijdorpen **Neeritter** en **Heel**.
- d. De dorpen **St. Pieter** en **Breust**.

De H. Servatius, Bisschop van Tongeren, verplaatste den Bisschopsstoel naar Maastricht. (343). Noemen wij hem den Xden Bisschop, dan treedt als XXXste en laatste Bisschop van Maastricht de H. Hubertus op, die op zijne beurt den zetel naar Luik verplaatst (in 727), waar als laatste Prins Bisschop fungeert de *Prins de Méan* die in 1793 den 20 Juli voor de Franschen de wijk moest nemen.

De Bisschoppen van Luik oefenden 'en geestelijke, 'en souvereine macht uit over een uitgestrekt gebied. Het Prinsdom was rechtstreeks van het Duitsche Rijk afhankelijk en was dus verplicht eene maandelijksche bijdrage in geld of 170

manschappen te voet te leveren voor de Rijks-armée.

21. Het Graafschap Horne.

Het Graafschap *HORNE* strekte zich uit over de, thans Belgische, dorpen **Geistingen** en **Ophoven** en over:

Horn, Haelen, Buggenum, Beegden, Heithuizen, Roggel, Nunhem, Neer.

Dit land was rijksland, doch tegelijkertijd een mannelijk leen der Graven van Loon, en, door den overgang van het Graafschap Loon tot het prinsdom Luik, leenroerig aan Luik.

Jacob, heer van de overoude heerlijkheid Horne werd in 1450 door den keizer van Duitschland tot *Rijksgraaf* verheven; deze titel was echter slechts **nominaal**. Daarvandaan dat bij het uitsterven van het geslacht **Montmorency**, verwant aan dat van Horne, het landje in 1570 overging aan den Bisschop van Luik en het geene bijdragen behoefde te leveren aan de Rijkskamer, doch ook geen' zetel had op de landdagen.

Beroemde mannen leverde het geslacht **Horne** en **Montmerency**, ook beruchte verkwisters en uit de Vad. Geschiedenis bekende helden en vrijheidminnende voorvechters.

Hier zij op een misverstand gewezen.

Velen meenen, dat Weert tot Horne behoorde; Weert was eene heerlijkheid (zie Gelder); latere graven van Horne waren ook heer van Weert en hielden hun gewoon verblijf op het Kasteel Weert. Daarvandaan, dat Weert wel eens genoemd wordt de hoofdstad van het Graafschap Horne. Beter ware dus: de residentiestad van den graaf van Horne.

Het land was verdeeld in 5 banken:

Horn, Haelen, Neer, Heithuizen, (Ophoven) en sinds 1636 ook Beegden.

De voornaamste leenen des lands waren **Aldenghoor, Ghoor en Warenberg**.

Het treurig uiteinde van **Philips van Montmerency**, laatsten graaf van Horne, is bekend. (Pinkster-Zaterdag 1568), Zijn lijk rust in de trotsche Weerter kerk, een gewrocht zij-

ner familie (1500), onder een sierlijken grafsteen (1829).

In 1572 legde Gerard van Groesbeek, Prins-Bisschop van Luik de hand op dit graafschap, dat, op den spinrok gevallen, aan de kerk van Luik moest terugkeeren.

22. HET HERTOOGDOM BRABANT

De hertogen van Brabant bezaten in deze gewesten :

1. sinds 1204 de onverdeeldbare helft van **Maastricht**.
2. sinds 1381 het land van **Valkenburg**.
3. sinds 1288 het hertogdom **Limburg**.
4. sinds 1243 het graafschap **Daalhem**.
5. sinds 1288 het land van 's **Hertogenrade**.
6. Het graafschap **Vroenhoven**.

23. Het land van Valkenburg.

Het land van Valkenburg, dat in 1357 tot Graafschap werd verheven, bestond uit :

- a. **Valkenburg** met zijn slot,
- b. **Beek, Bemelen, Bingelrade, Borgharen, Bunde, Brunssum, Elsloo, Eisdën, Geleen, Geulle, Heerlen, Heerlerheide, Hulsberg, Ittcren, Jabeek, Klimmen, Lutterade, Meersen, Merkelbeek, Nieuwenhagen, Nuth, Schimmert, Schin-op-Geul, Schinveld, Sint-Geertruid, Spaubeek, Scheidt, Sibbe, Strucht, Sweikhuijzen, Ubachsberg, Ulestraten, Vaesrade, Voerendaal, Wynandsrade.**

Het land van Valkenburg had reeds vroeg zijn eigen Heeren, die van niemand anders dan van den Keizer afhingen. Die Heeren waren te gelijk bezitters der Heerlijkheid Heinsberg.

Het land werd achtereenvolgens geregeerd door :

1. het huis van **Wassenberg**,
2. Het huis van **Limburg**.

Als eerste bekende Heer staat te boek Gozewijn I, anno 1085, een afstammeling der Heeren van Wassenberg.

Gozewijn IV liet geene kinderen na en werd opgevolgd door zijn neef Diedrik van Hinsberg.

Jan van Limburg, de laatste heer van Valkenburg overleed kinderloos in 1352. Zijne oudste zuster verkocht toen het land en slot aan *Reinoud van Schoonvorst*. Toen zich *Walram* van Valkenburg, Heer van Borne enz., hiertegen verzette, verkocht **Reinoud**, zich niet sterk genoeg gevoelende, zijne rechten aan Willem I, hertog van Gulik.

De Keizer verhief dit land tot een **Graafschap**, dat spoedig daarna (1368) door aankoop in handen der Brabantse Hertogen kwam, tot door verandering van tijdsomstandigheden de Hollanders in een deel van het landje in hunne rechten traden.

(Zie *partage-tractaat 1662*.)

24. Het Land van Daalhem.

Dit gebied, zijnde een leen van Brabant met den titel van Graafschap, bestond uit:

1. het stadje **Daalhem** en 16 dorpen in de omstreken van Luik.
2. **Cadier, Mheer, Noorbeek, Oost.**

De oudst bekende graaf van Daalhem is Willem, die in 1108 leefde. Eenigen tijd later ging het Graafschap over in handen der Heeren van **Hochstade**.

De Brabanten beroofden Lotharius II in 1222 om eene nietigheid van zijn Graafschap. Bij verdrag in 1243 kreeg Dirk II, pretendent en zoon van Lotharius II, een jaargeld, en behielden de Brabanten het gebied.

Sedert den vermaarden slag in 1288, maakte Daalhem een deel uit van de landen van Limburg en Overmaas.

(Zie verder *partage-tractaat*.)

25. Graafschap Vroenhoven.

In overoude tijden vormde het dorp Maastricht met omgeving een Graafschap, dat namens den hertog van Lotharingen door tijdelijke Graven werd geregeerd, die met hunne vicarii, centinarii en scabini het oppergerecht van het geheele Graafschap spanden in het hertogelijk paleis, gelegen op de groote plaats bij de St. Servaaskerk.

Toen Keizer Hendrik II de volle souvereiniteit in het dorp van Maastricht aan den Bisschop van Luik **Notgerus** overdroeg, (hij was bisschop van 971–1008) spande deze zijn' rechterstoel aldaar tot waarneming van Justitie, Finantie en Politie.

Zoo verloor de Graaf het bestuur over de hoofdplaats van zijn Graafschap.

Hij trok zich toen terug, bouwde een kasteel tusschen den Jeker en den weg naar Montenaken, de Munt, alwaar hij met zijne overheidspersonen het oppergerecht spande voor het overige gedeelte van zijn graafschap.

Ten tijde van Keizer Hendrik IV bestond het Graafschap Vroenhoven uit :

a. De dorpen **Vroenhoven** of **Leemcuylén**,
Wilré, **Montenaken**, **Volne** ;

b. **Heer**, **Vlijtingen**, **Ellicht**, den „**Cloosterlijken Cingel**” en de **Commer van St. Servaas**

Hendrik IV gaf het onder b vermelde aan het Kapittel van St. Servaas, zoodat den graaf niet veel overbleef. Maastricht zelf was steeds Luiksche.

Van dien tijd af ontmoet men geen Graven van Vroenhoven meer.

26. HET HERTOGDOM LIMBURG

De steden en dorpen, die tot dit Hertogdom, dat zijn naam aan onze schoone provincie gegeven heeft, behoorden, liggen grootendeels op Belgischen bodem. Oorspron-

kelijk schijnen ook grensdorpen van onze provincie tot het aloude **Limburg** te hebben behoord.

De Heerlijkheid **Rode** werd in 1136 met dit hertogdom vereenigd.

Walram I, de eerste graaf van Limburg, bouwde omstreeks 1064 een slot op den oever der **Vesdre** en gaf dat den naam van Limburg (burg op het water of sterke burg). Bij het slot ontstond het stadje Limburg, en de geheele landstreek ontleende haren naam aan het slot. De geschiedenis maakt met eere gewag o. a. van den Hertog:

Walram III, dubbel verwant aan ons vorstenhuis.

Onder de Duitsche Keizers vindt men ook hertogen van Limburg.

Bij het kinderloos overlijden van Ermengardis, echtgenoot van Reinoud I, van Gelder en dochter van Walram IV, ontstond de **Limburgsche Successie-Oorlog**.

Wijl Reinoud slechts het vruchtgebruik van hare nalatenschap was toegekend, maakte haar neef Adolf van Berg aanspraak op het Hertogdom. Zijne bloedverwanten waren echter hiermede niet tevreden en nu droeg hij zijne rechten over op Jan I, hertog van Brabant. Op het slagveld bij Wöringen werd de strijd beslecht met het bekende gevolg, dat Limburg met Brabant werd vereenigd.

27. Land van 's Hertogenrade.

Tot dit land behoorden:

- a. Het stadje 's **Hertogenrade** met zijn slot, **Afden**, **Alsdorp**, **Merkstein**, **Roerdorp**, **Ubach**, **Welz**.
- b. **Kerkrade**, **Ubach-over-Worms**, **Simpelveld**, **Holset**, **Vaals**, **Vijlen Boholz**, **Spekholzerheide**. **Gulpen** en **Margraten**.

Een der eerste Heeren Adelbert van Saffenberg, Heer van Rode, was een weldoener der abdij Kloosterrade (thans Rolduc) en wordt in de geschiedenis vermeld in 1079. Hij voert oorlog met Hendrik I, hertog van Limburg, wegens

een derde deel der heerlijkheid Rode.

Adelbert van Saffenberg - Mechtilda.

Adolf - Marg. v. Schwarzenberg.

Herman

Adolf

Hendrik van Limburg - Mechtildis.

De Hertogen van Limburg, die bereids een deel van Rode vroeger in bezit hadden, zagen alzoo door dit huwelijk hun grondgebied beduidend vergroot.

Nadat de Bisschop van Luik door schenking van Hendrik II, in 1154, een tijd lang den kromstat voerde, deelde het landje met Limburg door den genoemden slag in 1288 in de lotgevallen van Brabant, deel uitmakende van de landen van Overmaas en Limburg.

28. De Rijksheerlijkheden.

Wij weten, dat de Nederlanden in betrekking stonden tot het Duitsche Rijk. Dit rijk in 1512 in 10 **Kreitzen** verdeeld zijnde, viel het huidige Limburg voor een deel in den **Westfaalschen**, voor het overige in den **Bourgondischen Kreits**, in dier voege, dat tot den eerstgenoemden **Kreits** behoorden :

- a. Het prinsdom **Luik**,
- b. Het hertogdom **Kleef**,
- c. Het hertogdom **Gulik**,
- d. Het hertogdom **Gelder**, (voor 1548)

Tot den *Bourgondischen Kreits* behoorden :

- a. Het hertogdom **Brabant**,
- b. Het hertogdom **Limburg**,
- c. Het hertogdom **Gelder**, (sinds 1548)
- d. De Graafschappen **Valkenburg** en **Daalhem**,
- e. De Heerlijkheid **'s Hertogenrade**, (Rode).
- f. De overige Brabantsche landen van **Overmaas**,

g. De stad **Maastricht**

Behalve de onder *a* tot *d* opgesomde, behoorden tot den **Westfaalschen Kreits** de volgende **Rijksheerlijkheden**:

e. Het Graafschap **Horne** (zie no 21)

f. Het landje **Thorn**.

g. **Kessenich, Gronsveld, Mesch, Rijckholt, Slenaken, Eys Cartils, Rimborg.**

Onmiddellijk van het Deutsche Rijk hingen af:

Stein, Wylré, Wittem; zoodat deze Rijks-heerlijkheden onder geen **Kreits** ressorteerden.

„Al deze heerlijkheden” zegt Habets, „hadden met het »regeeringsbeleid der Nederlandsche vorsten geene gemeenschap; zij vormden een onafhankelijk grondgebied, dat alleen met het Deutsche Rijk en den Deutschen Keizer in betrekking stond. Zij volgden, onverminderd hunne landscostumen, de wetten van het Rijk.”

29. Rijks-Vorstendom Thorn.

Dit Rijks-Vorstendom bestond uit:

a. Het stadje **Thorn**, met de **Abdij** of het **Stift**,

b. **Grathem** en **Baexem**,

c. **Ell, Haler, Ittervoort**,

d. **Stramproy** (met **Winkel Belg.**)

Volgens deze vier letters was het landje in 4 kwartieren verdeeld. Twee burgemeesters en een schepen stonden aan het hoofd van elk kwartier.

»De gebiedende vorstin des lands was de abdis, die door »het Kapittel der Abdij werd gekozen. Hare verordeningen »en besluiten hadden kracht van wet en werden alleen beperkt door de Rijkswetten en de Landrechten” (Habets.)

Het stift en land van **Thorn** was een allodiaal goed van het Deutsche Rijk met den titel van Vorstendom. De vorstin-abdis had op den rijksdag hare plaats tusschen de Rijnlandsche kerkvoogden, die den titel van vorst niet hadden; op de **Westfaalsche Kreitsdagen** echter voerde zij den

Vorstelijken titel, en nam zij zitting naast de Vorstin-Abdis van Essen.

Ansfried graaf van *Hoci* en *Teisterbant*, bezat in de Xde eeuw op den linker Maasoever vele bezittingen, waaronder waarschijnlijk **Thorn**. Dit is zeker, dat hij na de kroning van Keizer Otto I (962), in overleg met zijne huisvrouw *Hilsundis van Strijen*, de vermaarde Abdij stichtte.

De abdijsbewoners kozen eenen voorgd. Als zoodanig treden op :

a. de **Duitsche Keizer**.

b. de graaf van **Gelder**, die de voorgdij in leen geeft aan:

c. de graven van **Horne**,

d. de Bisschoppen van **Luik** (na 1568).

De Franschen maakten een einde aan het eeuwen lang, gelukkig bestaan van dit miniatuurlandje.

30. Wittem, Eys, Cartils, Wylré met den Neuborg.

Aangaande deze Rijksheerlijkheden zegt Slanghen :

De eerste heeren van **Wittem** zijn voorlang in den manstam uitgestorven. Zij noemden zich **van Julemont**, uit den stam der **Scavedriessche**.

Het opvolgend geslacht van **Cosselar** bracht **Wittem** in de familie van **Palant-Breidenbempt**.

Tot **Wittem** behoorde:

a. het **Kasteel**, met de buurt **Wittem**,

b. **Wahlwyler**, **Nyswyler**, **Mechelen**, **Epen**.

De zetel der Heerlijkheid **Eys** was Goedenrode.

Daar woonden de **Mulrepas**, naderhand die van **Beusdal** en van **Tzevel**.

Op **Cartils** leefden in het begin der XVde eeuw Jan de Oude en Jan Zn. beiden genaamd **Hoen** van **Cartils**.

Te Wylré werd in 1458 ingehuldigd Gerard *Sceiffart* van *Bornheim* (de Mérode).

Neuborg (Nieuwe Burg, waarschijnlijk in tegenstelling van een ouden), was ook allodiaal goed. De oudste Heeren van Neuborg behoorden tot het geslacht der *Eynatten*.

31. Rimbürg en Gronsveld.

De oudste heeren van *Rimbürg* waren die van *Mulre-pas*, die hier hun hoofdzetel hadden. Zij stonden in den slag bij **Wöringen** tegenover de **Scavedriesche**, hunne geburen. De Koningen van Spanje, die uit geldgebrek in deze gewesten voor en na al hunne heerlijkheden verpandden, deden in 1557 afstand van de Hooge Heerlijkheid van **Rimbürg** aan Jhr. Jan van *Bronkhorst*.

Gronsveld: Eerst eene heerlijkheid, later een graafschap, bevatte het landje toch niets meer dan de dorpen:

Gronsveld, Heugem, Eckelrade, Honthem

De oudste heeren komen voor in de Xlde eeuw. De opvolgers zijn tevens bezitters van Heerlijkheden in andere gewesten.

Toen in 1717 het huis van **Bronkhorst-Gronsveld** in de mannelijke lijn uitstierf, bracht de weduwe van den laatsten graaf, Jan Frans, door haar tweede huwelijk, het graafschap over op den graaf van **Arberg** en door het huwelijk hunner dochter kwam in 1746 de graaf van **Törring-Jettenbach** in het bezit van het graafschap.

De laatste graaf van **Gronsveld**, August, Joseph, Laurens van *Törring*, stond den Franschen zijn landje af en overleed in 1802.

32. DE VREDE VAN MUNSTER EN HET PARTAGE-TRACTAAT.

Wij zijn in het jaar 1648. Het eertijds oppermachtige Spanje erkent Noord-Nederland te zijn een gewest, waarop zijn gebied, noch diens nakomelingen iets te eischen hebben. Zodoende traden de Staten der Vereenigde Nederlanden in de plaats der Spaansche vorsten. Dientengevolge kwam in het bekende jaar van ons tegenwoordig Limburg bij

de Vereenigde Nederlanden :

- a. Een deel der landen van **Overmaas**, die vroeger bij Brabant behoorden,
- b. De onverdeelbare helft van **Maastricht**.

Van de vier kwartieren, waarin Gelder oudtijds was verdeeld, bleef alleen het **Over-Kwartier** aan Spanje.

Behalve de Souvereinen der vrije Rijks-Heerlijkheden, kenden de plaatsen van het huidige Limburg na 1648 nog de volgende:

1. den hertog van **Gulik**,
2. den hertog van **Kleef**,
3. den prins bisschop van **Luik**,
4. den koning van **Spanje**,
5. de Staten der **Vereenigde Nederlanden**.

In 1647, tijdens de vredesonderhandelingen, gaf Philips IV, koning van Spanje, het **Ambt Montfort** aan prins **Frederik Hendrik** ter leen.

Door eene der bepalingen van den Munsterschen vrede: »Elk der partijen behoudt in de landen van Overmaas, wat op dit oogenblik in haar bezit is", deed zich eene reeks van moeielijkheden en geschillen voor, zeer ten nadeele van de bewoners. Eerst in 1662 kwam na eene 3 jarige redekaveling het lang verbeide **Partage-Tractaat** tot stand.

Volgens dit verdrag uit het **land van Valkenburg** verbleven:

aan Spanje:

Nuth,
Oud-Valkenburg,
Strucht,
Schin-op-Geul,
Oost-op-Geul,
Wynandsrade,
Geleen,
Schinnen,
Spaubeek,
Oirsbeek,
Jabeek,
Brunssum,
Schinveld,
Hoensbroek,

kwamen aan de Staten:

Valkenburg (stad),
Valkenburg (slot),
Geulle,
Bunde,
Ulestraten,
Haren,
Itteren.
Houthem,
Bemelen,
Eysden,
Meersen,
Klimmen,
Hulsberg,
Schimmert,

Vaesraede,
Schaesberg,
St. Gerlachs Klooster.

Beek,
Heerlen.

Voerendael, Nieuwenhagen, Bocholz, Merkelbeek, Amsterrade, Bingelrade en Ambij, alle Valkenburgsche dorpen, worden niet genoemd, omdat zij in 1662 nog geene zelfstandige gemeenten uitmaakten. Met Elsloo was het proces nog ahangig.

Uit het land van **Daalhem** behield :

Spanje :

en kregen de Staten :

- a.* **Mheer,**
- Noorbeek,**
- b.* andere dorpen, thans tot
België behorende.

- a.* **Cadier,**
Oost,
- b.* **Daalhem** stad & slot,
Trembleur, Olne,
Bernau, Bolsbeek,
Feneur.

Uit het land van **'s Hertogenrade** hield

Spanje :

en verkregen de Staten:

- a.* **Kerkrade** en **Simpelveld,**
- b.* **Rode** (stad en slot), **Merk-**
stein. Ubach, Welz,
Roerddorp.

- Gulpen, Margraten,**
- Vijlen, Vaals, Holset.**

33. De Spaansche Successie- Oorlog en het Barrière- Tractaat.

Door de besluiten van de onderhandelaars te Munster (1648) was Maastricht met de Overmaassche Landen van de overige Noord-Nederlandsche gewesten gescheiden. Dat de Staten naar eene gunstige gelegenheid zochten om de onmiddellijke gemeenschap met deze enclave te verkrijgen, ligt voor de hand. Die gelegenheid bood de Spaansche-Successie-Oorlog aan.

Bij den vrede van Utrecht, waardoor aan dezen oorlog een einde werd gemaakt, kreeg *Pruisen*, wat ons betreft: (1713)

- a. het land van **Kessel**,
- b. het **Ambt Crickenbeck**,
- c. **Middelaar, Afferden, Well & Oyen**.

De Oostenrijksche Keizer erfde de op de vorige bladzijden opgesomde deelen van ons gewest, die den Spaanschen Koning in 1648 waren verbleven.

In het **Barrière-Tractaat**, nadat Pruisen en de Vereenigde Staten aan de zijde van Oostenrijk hadden gestaan, (15 Nov. 1715), stond de Keizer ten voordeele der **Staten** af:

- 1. de stad **Venloo** en **Rayon**,
- 2. de stad **Stevensweert**,
- 3. het **Ambt Montfort**, behalve **Swalmen**.

Oostenrijk behield dus:

- a. de stad **Roermond**,
- b. **Swalmen** (met **Elmpt**), **Over- en Nederkruchten** en **Wegberg**,
- c. **Daalenbroek**,
- d. De Heerl. **Weert** met den aanleve daarvan,
- e. De Heerlijkheid **Nederweert** met **Leveroy**,
- f. De Heerlijkheden **Wessem**, **Obbicht** en **Penhoven**, **Meiel**.

34. Latere Veranderingen.

De nazaten van Prins Frederik Hendrik, die het **Ambt Montfort** in leen had, bezaten dit gebied tot 1732. Toen viel het uit de nalatenschap van Willem III den Koning van Pruisen ten deel; Frederik de Groote verkocht het in 1769 voor de som van 275000 gulden aan den stadhouder Willem V. De souvereiniteit erover was in het **Barrière-Tractaat** toegekend aan de Staten.

In 1785 stonden de Vereenigde Nederlanden bij het verdrag van *Fontainebleau* aan Keizer *Joseph II* af:

Daalhem, slot en stad, **Bernau**, **Bolsbeek**, **Trembleur**, **Olné** en **Feneur**;

en kregen daarvoor in ruil:

Oud-Valkenburg, **Strucht**, **Schin-op-Geul**, **Schaes-**

berg, de abdij van **St. Gerlach**, **Obbicht** en **Papenhoven**.

35. De Franschen komen en nog wat.

Tot het jaar 1789 bleven de verschillende souvereinen in het rustig bezit hunner landen. Alleen in de Oostenrijksche deelen van ons tegenwoordig Hertogdom toonde zich door zekere maatregelen van Joseph II, Keizer van Oostenrijk, een geest van verzet. Ik bedoel den **patrioten-tijd**. Vermelden wij hiervan alleen den tocht der Weertenaren naar Roermond tot het oplichten en naar Brussel voeren van „den moemer (voogd), den canselier en den griffier,” zijnde de heeren **Stuers**, **Luijtgens** en **Van der Renne**.

Toen in nacht van 4 op 5 Augustus 1789 in de Fransche Nationale Vergadering „de rechten van den mensch als hoofdbeginsel der nieuw te ontwerpen Staatsregeling” werden aangenomen, was het doodvonnis over het aloude leenstelsel uitgesproken. (*La journée des sacrifices, of la journée des dupes.*)

Door het wapengeluk der Fransche legers waren de sans-culottes reeds op het laatst van 1792 in onze streken, doch moesten in Maart 1793 wederom terug naar »chez nous”.

In het laatst van 1794 lagen zij echter voor Venloo. Op de meeste plaatsen werden zij met open armen ontvangen. Zij brachten „liberté, égalité, fraternité”; men richtte vrijheidsboomen op, zong en sprong daarom heen, ontstak vreugdevuren, enz.

Dat de ontzuuchtering onzer voorouders uit den roes der opgewektheid groot is geweest, weet ieder.

De onpartijdige opmerker moet echter toegeven, dat de destijds geboren, en later in wezen gebleven toestanden den Franschen zijn te danken; daarbij brachten deze indringers eenheid op velerlei gebied.

Behalve het zoo gevierde en vurig verlangde trio: »vrijheid, gelijkheid en broederschap”, brachten ons de have-

looze Franschen o. a. : leverantiën naar heinde en verre, assignaten en geloofsvervolging. Doch genoeg; de aan de kinderschoenen ontwassen lezer make zelf eene balans, wikke en wege en merke voor zich den uitslag.

Met de inneming van Venloo (26 Oct. 1794) en Maastricht (4 Nov. 1794) was geheel Limburg in handen der Franschen.

De Fransche wetgeving, betreffende de afschaffing der leenrechten en van het tiendewezen, werd den 19den November 1795 te Maastricht afgekondigd. Onze provincie heeft met België de eer (?) genoten het eerst tot de „grande nation” te hebben mogen behooren.

Het grootste gedeelte behoorde tot het Departement der Beneden-Maas; de kleine noordelijke rest tot het Departement van de Roer.

Thans deelden onze voorouders in de lotgevallen der Fransche Republiek, later, in die van het Keizerrijk.

Bij het tanen van Napoleon's gelukszon ontwaakte alom het ware vrijheidsgevoel bij de volken. (slag van Leipzig 1813).

Op het einde van „1815” vormde het huidige Hollandsch en Belgisch Limburg *eene* provincie. (de 3de van de 17) **Limburg**, krachtens art. 1 der Grondwet van 1815.

Heillooze maatregelen brachten in 1839 eene revolutie te weeg, waarbij Limburg den algemeenen vloed volgde. Venloo werd door de Zuidelijken genomen, doch Maastricht door Gouverneur **Dibbets** behouden.

Als schadeloosstelling voor het afgestane deel van Luxemburg werd krachtens art. 3 en 4 van het **Tractaat van Londen** (19 April 1839) Limburg verdeeld, en kwam onze huidige **Provincie Limburg** tot stand, als elfde van Noord-Nederland.

36. De invoering van het Christendom.

Het lijkt geen twijfel, of eene schemering van het licht

des Evangelies is reeds in de Apostolische tijden over Gallië en België opgegaan. Men kan met genoegzamen grond van waarheid aannemen, dat het Christendom in de eerste en tweede eeuw tot in onze streken is doorgedrongen, vooral, doordat de Romeinsche legers onophoudelijk de Gallische en Germaansche wingewesten doorkruisten. Tertulianus (220) mocht dan ook den Romeinschen bewindvoerders met fierheid toeroepen: „Wij, Christenen, zijn overal, waar gij zijt, in uwe steden, op uwe eilanden, in uwe vestingen en koloniën, in uwe vlekken, in uwe vergaderingen, in uwe paleizen, in uwen senaat en in uw forum; wij laten U niets meer over dan uwe tempels.”

Na de bekeering van keizer Constantijn (324) volgde op een tijdperk van gruwzame vervolging een tijd van bescherming, bevordering en bloei.

Het **bisdom Tongeren** werd van dat van **Trier** gescheiden en toevertrouwd aan de ijverige zorgen van den **H. Servatius**. Het bekeeringswerk van dezen grooten man en van zijne ijverige opvolgers werd jammerlijk in zijn' voortgang gestuit door de invallen der noordsche horden in de IVde en Vde eeuw.

Eerst nadat de Merovingische Koning Chlodwig zich in 495 had laten doopen, nam de verbreiding van de leer des Evangelies eene ongekende vlucht.

De laatste schuilhoeken, waar in de VIde eeuw de afgedienaars zich ophielden, waren de dorpen, de afgelegen bosch-, moeras- en heidestrecken; daarom werden deze lieden door de Christenen **Pagani** of **Heidenen** genaamd. De ijverige Kerkvoogden van Maastricht spaarden geene moeite om dezen plattelandsbewoners het licht des Evangelies te ontsteken.

De grondlegger van het Christendom (709) in de Kempen was de **H. Lambertus**. Onder zijn bestuur predikten in het noorden van zijn bisdom de **H. H. Willebrordus, Wiro, Plechelmus** en **Otgerus**.

De drie laatste geloofshelden uit Schotland stichtten naar alle waarschijnlijkheid vele parochiën, rondom den **St. Petersberg**, (later **St Odiliënberg**), zooals: **Linne, Her-**

38. Dekenaten.

De volgende lijsten zijn getrokken uit Habets, „het Bisdóm Roermond”. De spelling der meeste plaatsen is die van 1400.

ec beteekent **kerk**; **ap**, **hulpkerk**; **kap**, **kapel**. Zij geven ons een overzicht van de uitbreiding van de Kerkgemeenten in 1400, 1485 en 1558, alsmede van de grootte der verschillende dekenaten.

Lijst I.

Dekenaat Cuyck.

Parochiën.	1400	1485	1558	Bijzonderheden.
Blerich	ec	ec	ec	
Blitterswijck	ec	ec	ec	
Broekhuizenvorst	ec	ec	ec	
Brede (Maas)	ec	ec	ec	
Castelre (Castenray)	—	kap	kap	sub. Venroede
Gheijsteren	ec	ec	ec	Vicaria
Grubbenvorst	ec	ec	ec	
Horst	ap	ap	ap	Blerik, Hosp 1558.
Loenen (Leunen)	—	kap	kap	sub. Venroede.
Lothem	ec	ec	ec	
Meerlaar (Meerlo)	ap	ec	ec	sub. Blitterswyck
Mertersloe (Merseloo)	kap	?	?	sub. Venroede
Oerle	ec	ec	ec	Vicaria in 1585 en
Oestrem	kap	kap	kap	later sub. Venroede
Swolgen	ap	ec	ec	ap de Blitterswyck
Sevenhem	—	—	ec	Vicaria
Tienroede	—	kap	kap	sub. Swolgen
Venroede	ec	ec	ec	
Wansem	ec	?	?	
Zandvoort	—	—	kap	sub. Grubbenvorst

Lijst II,

39. Dekenaat Eijck.

Parochiën.	1400	1485	1558	Bijzonderheden.
Barle	---	—	ec	
Baexem	ap	ap	ec	ap. de Thorn
Beecke	ap	ap	ec	ap. de Wessem
Bugghenem	ec	ec	ec	
Eel (Ell)	—		kap	sub. Thorn
Grathem	ap	ap	ap	ap. de Wessem
Halen	ec	ec	ec	
Hedel	ap	ap	ap	de Wessem
Helden	ec	ec	ec	
Heijthuijsen	ec	ec	ec	
Hunsel	ap	ap	ap	) ap. van oudste tij-
Hoerne	ec	ec	ec	) den her v. Kessenich
Ittervoort	—	—	—	sub. Thorn
Kessel	ec	ec	ec	
Meyel	ec	ec	ec	
Merefelt (Nederweert)	ec	ec	ec	
Neer	ec	ec	ec	Hospitaal v. af 1400
(Kasteel Goir)	kap	kap	kap	sub. Neer
Nederytter	ec	ec	ec	Hospitaal
Nuenhem	ec	ec	ec	
Rochel	ec	ec	ec	
Stramproede	ap	ec	ec	ap de Thorn in 1400
Thorne	ec	ec	ec	Vicaria van af 1400
Weert	ec	ec	ec	
» Molenpoort.	kap	kap	kap	
» Boshoven	—	—	kap	
» Tongelrode	—	—	kap	
» Swartbroek	—	—	kap	
Wissen	ec	ec	ec	Hospitaal

40. Dekenaat Susteren.

Parochiën.	1400	1485	1558	Bijzonderheden
Astenrode (Amstenrade)	ec	ec	ec	
Beke	ec	ec	ec	Hospitaal
Berge (a. d. Maas)	ec	ec	ec	
Binghenrade	ec	ec	ec	
Borne	ap	ap	)	ap. de Buchten
Buchten	ec	ec	)	
Echt	ec	ec	)	Hospitaal
Halbeek (Beek b/Bracht)	kap	kap	)	
Bracht (Maas)	ap	ap	)	
Etsenrode	kap	kap	kap	sub. Jabeck
Elsloe	ec	ec	ec	
Geleen (Opghleine)	ec	ec	ec	
Geul (Goyle)	ec	ec	ec	
Grevenbicht	kap	kap	kap	sub. Papenhoven
Guttechoven	ec	ec	ec	
Heerle	ec	ec	ec	Hospitaal, Vicaria
» Welchem (Welten)	ap	ap	ap	
» Broecke (Hoensbr.)	ap	kap	kap	
Herten	ec	ec	ec	
Houthem (Holtum)	ec	ec	ec	
Hulsberg	ec	ec	ec	
Clemmen (Klimmen)	ec	ec	ec	
Lymborch (Limbricht)	ec	ec	ec	
Lynne	ec	ec	ec	
Mersen	ec	ec	ec	Vicaria Duplex
» Ambij	kap	kap	kap	
» Houthem	kap	kap	kap	
» Schimmert	kap	kap	ap	
» Bercheyn (Ulestr.)	kap	kap	kap	
» Bunde	kap	kap	ap	
Merckelbece	ec	ec	ec	
Montfort	ec	ec	ec	
Monstergelene	ec	ec	ec	
Novestade (Nieuwstad)	ec	ec	ec	Hospitaal

Parochiën.	1400	1485	1558	Bijzonderheden,
Nutte	ec	ec	ec	
Oersbeke	ec	ec	ec	
Opbeycht	ec	ec	ec	
Odiliënberge	ec	ec	ec	Vicaria in 1558
Papenhoven	ec	ec	ec	
Ruremunde	ec	ec	ec	Hospitaal, Vicaria in 1485
» Bogaerde kl.	—	kap	kap	
» Begijnen kl.	kap	kap	kap	
» Munster	ap	ap	ap	
Roesteren	ec	ec	ec	
Schynne	ec	ec	ec	
Schynvelt	kap	kap	kap	sub. Gangelt
Brunschem	ap	ap	ap	de Gangelt
Jaecbeke (Jabeek)	ap	ap	ap	de Gangelt
Sittart	ec	ec	ec	Vicaria Hospitaal
» Broeksittart	kap	kap	ap	
Spaubeke	ec	ec	ec	
Stejne	ec	ec	ec	Vicaria
» kap. St. Richard.	kap	—	—	
Weerde (Stevensweert)	—	ec	ec	
Susteren	ec	ec	ec	Hospitaal in 1558
Oermunde (Urmond)	ec	ec	ec	Hospitaal
Voerendaele	ec	ec	ec	
Rodewigande (Wy- nandsrade)	ec	ec	ec	
Wychoven.	ap	ap	ec	ap. de Geul na 1558 ec sub. dekenaat Susteren

41. Dekenaat Wassenberg.

Parochiën.	1400	1484	1558	Bijzonderheden
Assel en Swalmen	ec	ec	ec	
Belfel	—	—	kap	sub. Tegelen
Bezel	ec	ec	ec	
Melich	ec	} kap	ec	
Herkenbosch				
Nyle (Maasniel)	ec	ec	ec	
Tyghelen	ec	ec	ec	
Velden	ec	kap	ec	
Venle	ec	ec		Hospitaal
» H. Geest Kapel.	kap	—	kap	
» St. Jacobs Kap.	—	—	kap	
Vlodrop	ec	ec	ec	Vicaria v. af 1558.

42. Dekenaat Maastricht.

Parochiën.	1441	1558	Bijzonderheden,
Berghe met Terblijt	ec	ec	
Beymelen		ec	
Haren (Borg)	ec	ec	
Bruest		ec	
» Maeslant		kap	
» kasteel Caestert		kap	
Cadiers & Keer	ec	ec	
Eckelroede		kap	
Eyngelsloe (Eygelshov.)		ec	
» Berghe		ap	
Eijse		ec	
Esden (Eijsden)		ap	de Breust
Espen (Epen)		ec	
St. Geertruide	ec	ec	
Gronselt (Gronsfeld)		ec	
Gulpen		ec	Vicaria hospitaal
Heren (Heer)		ec	
Hoeghen (Heugen)		ec	
Holsit	kap	ec	
Hoogcruts		kap	sub. Voeren (St. Maartens)
Ittere	ec	ec	
Kerckrode	ec	ec	
Lemiers (Lammers)		kap	sub. Vylen
Lemoval (Limmel)	ec	ec	
Maastricht St. Mathias		ec	
» O. L. Vrouw		ec	
» St. Jan		ec	Hospitaal
Margarete (Margraten)		ec	
Mechelen	ec	ec	
Messche	ec	ec	
Meer en Noorbeek		ec	
Oost (bij Breust)		ec	
Oud-Valkenburg	ec	ec	
Wilré (oud-Vroenh.)		ec	
St. Peter		ec	Hospitaal
Schyne (op Geul)		ec	
Sympelvelt		ec	
Bochout (Bocholtz)		kap	
Waelst	ec	ec	sub. Simpelveld
Valkenbousch	ec	ec	Hospitaal
Vylen		ec	

Parochiën	1441	1558	Bijzonderheden.
Nyswilre		ap	de Eyse
Wyck (Maastricht)	ec	ec	
Wijlre		ec	

43. Dekenaat Herve.

Opgericht in 1789, behoorde hiertoe o. a. Bochoz, Kerkrade, Mheer, Noorbeek, Slenaken, Simpelveld.

Het Dekenaat Gelder.

Parochiën	1258 - 1291	Bijzonderheden.
Afferden	ec	
Arsen	ec	
Borgen	ec	
Gennep	ec	
Heijden	ec	
Milsbeek (Ottersum)	kap	sub Gennep
Welle	ec	

Dekenaat Nijmegen.

Parochiën.	1258 - 1291	Bijzonderheden.
Molich (Mook)	ec	
Midler (Middelaer)	kap	sub Molich

44. Onze alleroudste Kerken.

Om te doen zien, dat zich het Christendom in Limburg reeds vroeg uitbreidde, er veel, veel vroeger dan in Holland werd verkondigd, laat ik hier eene korte opsomming volgen onzer alleroudste kerken, volgens den Wel Eerw. Heer Willemssen :

Maastricht. Kapel van St. Petrus, gesticht door den

H, Maternus.

Maastricht. Bidplaats boven het graf van den H. Servatius.

» Tempel ter eere van St. Servaas door Monulphus (kerk van St. Servaas.)

» Kapel van O. L. Vr. aan den Oever.

» Kerk van O. L. Vr. aanvankelijk St. Bartholomeus.

» Kapel van St. Amandus.

» Kerk van St. Petrus.

» Kerk van den H. Martinus.

» Eenige Kloosters met kloosterkerken.

St Odiliënberg. (eertijds St. Petersberg) Klooster en Kap. der H. Maagd

Suestra (Susteren). Klooster en Kerk ter eere des allerheiligsten Verlossers en der HH. Petrus en Paulus.

Tiglau (Tegelen). Kerk van St. Martinus, 713, gesticht door den H. Plechelmus.

Tot zoover de geschiedenis. De overlevering wijst nog meerdere kerken aan uit de eerste X eeuwen en de bouworde bevestigt hare oudheid.

45. Plaatsnamen.

(ter invulling)

Ray, roy, rade. Tal van namen in Limburg eindigen op ray, roy, rade, zooals:

Venray	.	.	.	.	.	.	.	.
Stramproy.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kerkrade	.	.	.	.	.	.	.	.

Rode beteekent: „ontgonnen grond". Opmerkelijk is het, dat rode in het N klinkt als ray, in het midden als roy en in het Z als rade.

Rivieren. Naar rivieren heeten:

Neer, Beek	.	.	.	.	.	.	.	.
------------	---	---	---	---	---	---	---	---

Bergen Aan verhevenheden ontleenen hun naam:

of **Dalen.** Bergen, Voerendaal

Kasteel. Bij kasteelen ontstonden in vroeger tijd :

Caestert, Kessel

Donk. Een donk is een moeras.

Donk (bij Roermond)

Loo Loo wil niets anders zeggen dan bosch.

Venloo

Weerd, Wat een „weerd” is, weet ieder Maaskanter ; even **ohé, laak.** als Ohé en Laak is het eene lage, waterachtige plek.

Weert , , , , , , , , ,

Ohé & Laak , , , , , , , , ,

Horst. Een horst is een woud.

Horst, , , , , , , , ,

voord „Voord” doorwaadbare plaats eener beek:

Ittervoort , , , , , , , , ,

sel Volgens eene vernuftige gissing van den heer Zinnicq **of** Bergman zou de uitgang „sel” de zaal aanduiden van **el.** den vrijen Frank. In ons gewest en in Noord-Brabant vindt men de meeste namen met den uitgang sel:

Hunsel , , , , , , , , ,

Anderen zijn van meening, dat de uitgang „el” moet luiden en dan door letterverplaatsing is ontstaan uit loo.

mond. Mond, uitwatering.

Urmond , , , , , , , , ,

Wilre. Wilre - wijler - huis. (denk aan verwijlen, verblijven).

Wylré , , , , , , , , ,

Tong. Tong duidt op den stam der Tongeren.

Tongelroy, (Tungelroy) , , , , , , , , ,

Sunici of De Schinnen vertoefden in Zuid-Limburg.

Schinnen. Schinnen , , , , , , , , ,

Romeinen. Blerik, Oost, , , , , , , , ,

, , , , , , , , ,

Heeren. 's Hertogenrade, 's Grevenbicht, , , , , , , , ,

, , , , , , , , ,

Kerkpatronen. Margraten , , , , , , , , ,

Haar - heilig (Germaansch)

Haler (van Haerle - Haerloo.)

46. De Tienden.

»En zie, aan de kinderen van Levi heb ik alle Tienden in Israël gegeven voor hunne dienst, die zij bedienen, de dienst van de tent der samenkomst." Num XVIII, 21.

Hieruit kan men de aloudheid van het tiendewezen opmaken.

De stam van Levi bezat geene landerijen en moest door andere stammen onderhouden worden; van elk gewas, boomvrucht en geworpen vee werd het tiende gedeelte te zijner voordeele afgestaan. Daarvoor verrichtten de Levieten tempeldiensten; zij waren de priesters.

De Christelijke gemeenten voerden eveneens de tienden in.

Gesteund door geestelijke, later ook door wereldlijke wetten, lieten in de Middeleeuwen dienstdoende geestelijken, kanunniken, kloosters, kapittels, stiften, of hoe dergelijke en andere corporatiën ook mochten heeten, de opbrengst der tiende van veldgewassen in voorraadschuren (tiendschuur) inzamelen.

Bij overgang van grondeigendom aan wereldlijke overheidspersonen werd het recht van tiendheffing op die personen overgedragen.

Men onderscheidde hoofdzakelijk de tienden in: *a. groote, b. smalle, c. krijtende.*

Groote tienden (Fr. les grosses dîmes) werden geheven op rogge, wijn, enz.; **smalle** tienden (les menues dîmes) op zomergewassen, ge vogelte, enz.; **krijtende** op vee.

Tienden van hennip, vlas, peulvruchten e. a. heetten **groene tienden**; (les vertes dîmes); die op veld- en boomvruchten ook wel: **hooge** en **lage** tienden; (les dîmes du haut et bas).

Ook waren vele gewestelijke namen voor de tienden in zwang.

Het woord tiende was niet altijd rekenkundig juist. Dikwijls bedroeg de heffing $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{13}$ en minder.

Onder het kapittel van St. Servaas te Maastricht, dat

tiendrecht bezat van de vroegste tijden tot 1795 over een uitgestrekt gebied waren eenige dorpen, die het verschuldigde tiendrecht afkochten: zij **redimeerden** en heetten daarom dorpen van **Redemptie**.

De Groote Omwenteling in Frankrijk schafte in Frankrijk de Tienden af en met het wapengeluk der Fransche legers ook elders en daaronder in ons Limburg.

47. Eene Beleening voor het Leenhof van Curingen.

Anno XVc ende ses envyftich, op ten XXsten dach July heeft hem personelyck verscheenen voor mijnen Genadigen Here op het huis van **Curingen**, in bywesen van statholder ende leenmannen hier onder geschreven, der Erenfeste ende frome Wilhelm van **Bronckhorst**, wettig son wijlen Heer Herman's van **Bronckhorst** zeliger memori in synen tyd Here tot **Steyne** etc. ende heeft begeert ende versocht, naer doit zijns vors. Heeren vaders, te ontfangen die vors. Heerlicheyt van **Steyne**, met allen haare aenhangh ende toebehoirte, nyet daervan uytgescheyden, als: den Burch ende woeninghe van Steyne etc. mit hoeche ende leege heerlicheyt, dorpen, manschapluysen, rechten, pechten, cheynsen, keuren, den Maesstroim, soe verre als die heerlicheyt reurt, twee watermolens liggende voir den huysen, die groete wyer, liggende voor 't sloet, die duyffhuysweyer, de **Keerweyer**, die **Rebeck**, die boemgaerden, liggende om 't sloet, dat büske achter den huysen liggende, die gruyt, die groete thiende met ter smaelthiende. Item dertiendehalf bonder bembt ofte driessche achter den huysen ter Maese waert gelegen, noch eenen bembt genaemt den **Keerebempt**. Idem acht bonder ackerlant liggende op den **Schaerenberg**. Item vier bonre in den **Corenwyer** ende noch vier bonre ackerlants gelegen in 't **Breewater**, met vorts alle andere hochheden ende gerechtigheden daertoe gehoorende na voeg ende wyse mijns Gen. Here leenregisteren. Ende is alsulx den-

seloen met behoirlyke eide verleent geweest na saelen recht etc. Ende vors Willem heeft zyne Joutv. moeder hiervan haar **tocht** bekant nae den landrecht, sonder arglist.

Gesciet ter plaetse als boven, in tegenwoordigheid van

Johan **Rougrave**, stathelder mijns G. H. ;

Arnolt **van Bocholt**, aertsdiaken en ziegler ;

Mr. Johan **Witten**, scolaster, domheer etc. ;

Willem **van Oyenbruggen**, heer van **Duras** ;

der heer **van Elteren** ende **Vogelsanck** ;

Herman **van Eynatten**, heer tot **Tinloe** ;

Aert **van Horion**, heer tot **Reikhoven**,

en meer andere **Loensche** mannen.

48. Het Bestuur eener Heerlijkheid in de Middeleeuwen.

Was over een of ander dorp een hertog, graaf, prins-bisschop, kapittel, stift of heer de **souverein**, als diens plaatsvervangend **landvoogd** trad de **meier** op,

Zoo'n personaadje was bij onze voorvaderen een man van groot gewicht ; **rechter**, **burgemeester** en **nog** veel meer.

Hij heette **meier** (major) of **Scholtis** (sehout, van schuld eischen). Op 's mans schouders rustte het geheele bestuur der heerlijkheid.

Hij zorgde voor :

de regelmatigheid der procesorde,
den juisten omslag der belastingen,
het eischen der manschappen ter landweer,
het aanvoeren dezer mannen (schutters),
het inschrijven der hypotheken,
het straffen der overtredingen en misdaden,
de huishouding der gemeente,
de belangen zijner overheid.

Voor zijne infunctietreding legde hij den gebruikelijken eed af.

De **dingbank** bestond uit den **meier**, een zevental **schepenen**, een' **secretaris** en den **gerechtsbode**. De schepenen waren de raadsheeren des meiers bij de rechtbank. Zij werden door de dingbank benoemd uit de meest gegoede inwoners. Zij cordeelden als vrije mannen over een vrij volk. De **Scholtis** kondigde den overtreder het vonnis aan en bracht het ten uitvoer. Ook de **schepenen** traden in bediening na een' afgelegden eed. Zij bemoeiden zich met :

Koop, verkoop, voogdijschap, meerderjarigheids verklaring. huwelijksvoorwaarden, leenen, renten, pachten, moord, kwetsing, diefstal, enz.

Soms was zoo'n bank zelfs het hof van appèl van een of meer andere banken (vb. Wessem). Ons achttal kon over leven of dood van een' misdadiger beslissen. En dat vandit recht geen karig gebruik werd gemaakt, is overbekend. Er zijn in ons Limburg galgenheuvels genoeg.

Den misdadiger bleef het recht van herziening of casatie over, doch alleen in **civiele** zaken; onze voorouders kenden geen recht van hooger beroep in **crimineele** zaken.

De gewone zittingen werden om de 14 dagen gehouden. Het oordeel was gewoonlijk drieledig :

1. ten aanzien van den aanklager,
2. » » » de overheid,
3. » » » het gerecht.

De eerste ontving „voldoening”, de tweede „boetegeld” de derde „de proceskosten.”

Behalve die zittingen hield het gerecht nog butengewone „genachten” gewoonlijk driemaal 's jaars : eerst in den hooitijd en tweemaal in den grastijd, (te hoi en te grase).

Het jaargeding werd gespannen in de open lucht onder de dorpslinde of in den Vroenhof (Heerenhof.) De **meier** hield dien dag zijne roede in de hand, als zinnebeeld van zijn recht tot bevelen en straffen, noodigde het volk uit tot stilzwijgen, gebod het ontdekken der hoofden uit eerbied voor het gezag en las op plechtigen toon den „ban des jaargedingen” voor. De **schepenen**, de **pastoor** en de **burgemeester** (was : Wijk-, buurtmeester) namen naast hem plaats op de banken.

Ziehier wat hij sprak (te Neeritter)

In nomine Domini. Amen.

Diesen jaergedinge doen ik ban ende vrede aen (dit jaarged. stel ik op boeten ten gunste van den Heer (fredus) en op de proceskosten ten voordeele van het gerecht) van nu tot dien naesten jaergedinge toe, ende dat van wegen Godes almachtich, van wegen St. Lambertus (patr. d. Kerk v. Neeritter) en van wegen het Kapittel van St. Lambert te Luik, eigenaar van het vrijdorp Neeritter), van wegen des meiers en der schepenen, dat alleman recht geschiede; zoe en zal nyemant in den bancke spreken dan myt eynen gesworen voorsprecker (advocaat); geyn scheepen zal nederzitten, noch opstaan sonder Consent des meiers; neymant zal mogen coemen voer recht, noch in de cameren, daar men recht besit met geweer; de meier zal **maenen** (vonnis vragen), de schepenen zullen **wysen** (uitspreken, vellen), de secretaris sal schryven den rijke om gelt, den arme om Godts wille en wie dat hierboven dede der sal des bans breucke plichtig zijn.

Op de jaergedingen werden de Kerk- en gemeentereningen getoetst, de wegen geschouwd, allerhande reclamen onderzocht, werd de dorpschat bepaald, kort recht gesproken en alles overlegd, wat der Heerlijkheid nuttig en voordeelig zijn kon.

49. Geaardheid.

Over het verschil in geaardheid tusschen de bewoners van het arr. Roermond en die van het arr. Maastricht zegt Ecrevisse:

Zoo is de bevolking der Limburger Kempen eentonig en stilzwijgend; die van Overmaas integendeel bont en mededeelende. Ginds bestaat meer gelijkheid van leefwijze, zeden, taal en begrippen, meer zachtheid spruitende uit eenvoudigheid; hier meer afwisseling in de leefwijze meer verschil in de volkstaal; meer ruwheid, gepaard met fijnheid, meer list, gepaard met geweld. De eerste is ganschelijkde

onverbasterde Limburger, de oorspronkelijke Vlaming, de laatste is half Vlaming, half Duitscher van geaardheid en taal en bezit daarenboven den ondernemingsgeest van den Hollander en de levendigheid van den Waal....

50. Maastricht.

Na langen twist tusschen het Kapittel van St. Servaas en den Duitschen Keizer ten eenre en den Bisschop van Luik ten andere, nopens de souvereiniteit over de personen binnen **het dorp Maastricht**, werd in 1139 bepaald, dat die souvereiniteit werd verdeeld tusschen den Bisschop en den Keizer; dat de kerk van O. L. Vrouw moest dienen voor het doopen en begraven tot parochie der lieden van den Bisschop, die van St. Servaas voor de lieden des Keizers.

Dit gold voor vreemdelingen, die te Maastricht kwamen wonen en niet reeds behoorden tot de **familie** van St. Maria en St. Lambert, onder welk laatste werd verstaan: de geheele Bisschoppelijke, zoo geestelijke als burgerlijke jurisdictie.

Den 20sten Nov. 1204 schonk de Keizer het geheele graafschap Maastricht, zijn deel van het dorp, alsmede het graafschap Vroenhoven in volle souvereiniteit aan Hendrik van Leuven, hertog van Brabant.

Deze omgaf Maastricht van wallen en grachten, zonder der den Bisschop te raadplegen.

De Bisschop en de Graaf van Loon, die het geheele graafschap Maastricht in pand hield, lieten onverwijld het voltooide vernielen. Hendrik peinsde op wraak; doordat de Bisschop van Luik **Keizer Frederik**, den tegenkeizer van Otto, Hendriks vriend, erkende, verklaarde deze Brabantsche hertog hem den oorlog; hij plundert de hoofdstad, maar wordt te **Steppes** bij Montenaken totaal verslagen in het najaar van 1213.

»Een heer geen heer,

»Twee heeren een heer,"

bleef voor Maastricht eeuwen waar.

Ten jare 1229 werd Maastricht omwald. Met het oog op gebreken en disputeren, zegt eene oude kroniek, lieten de beide genadige Heeren en Prinsen in het jaar 1285 hunne eerste gezamenlijke wet afkondigen onder den naam van **Oude-Caerte**.

»De wederzijdsche regtbanken der stad bleven in haar geheel, oordeelende paraat de twisten zyner onderdanen. »behoudens het appèl naar het ryck. De gemeene zaken »werden te zamen verhandeld. De tol, in de **Oude-Caerte** »niet vermeld, bleef aan den Bisschop, zoowel als de spiritueele jurisdictie over al degeene, die niet waren van de »dependentie van het kapittel van St. Servaas, vermits dit »kapittel het genot had zyner voorrechten onder de beschermingh van den Paus en den Keyzer." (Oude Kroniek).

Omstreeks 1350 werd een tweede ringmuur aangelegd, noodzakelijk geworden door de uitbreiding der stad.

In de eerste tijden nadat Maastricht tot stad was verheven, werd zij door gewapende burgers, in **gilden** en **kerspelen** verdeeld, bewaard en verdedigd. Nadat het gebruik in zwang raakte gehuurde krijgslieden te legeren, werden deze bij de burgers in kwartier gelegd door middel der **fouriers** van beide prinsen.

Toen men alom staande legers vormde, vroeg en kreeg de stad een vast garnizoen van 1500 man in het jaar 1552.

Aan het hoofd van het garnizoen stond in 1557 Jhr. Arnold **Huyn van Amstenraad**, heer van **Geleen** en **Eysden**, die tevens gouverneur was der drie **landen van Overmaas**. Deze had zijn patent ontvangen van de beide prinsen; eenige vorige niet, het waren Spanjaarden. Nadat de **Gentsche Bevrediging** in de stad plechtig was afgekondigd, hechtten zich de burgers zoodanig aan de **Staat-sche Regeering**, dat zij, de wettige souvereinen vergetende, bepaalden geen krijgsvolk in garnizoen te nemen, zonder uitdrukkelijk bevel van den Aartshertog en den Prins van Oranje, die dan ook 1200 man herwaarts stuurden, onder bevel van Jhr Melchior **van Schwarzenberg** tot **Heerlen**.

De troepen van Parma namen de stad den 29 Juni 1579

stormenderhand in en plunderden haar drie dagen. Vele menschenlevens gingen verloren, vooral ook door het afbreken van **een' boog der Maasbrug**.

Het is treurig, maar plicht, dat ik hier iets moet schrijven over o'waarheden. In onze schoolboeken over geschiedenis vindt men nog steeds het aan Bachiene, Hooft of Motley ontleende verdictsel, dat er slechts **300 burgers** overbleven, dat de stad bleef **een nest van soldaten** en dat zij verder werd bevolkt door **een zwerm Luiker Walen**. Hebben de Heeren Franquinet, Habets e. a. niet reeds lang bewezen, dat dit onwaar is? Hoe kan het doopregister van eene der vier parochiën van 1581—1591 per jaar 136 doopsels aangeven in een **nest**, bevolkt door een **zwerm**? Zeker was 1579 voor de stad een ongeluksjaar.

Bij tractaat van 15 October 1579 werd eene overeenkomst getroffen tusschen Philippus II, als hertog van Brabant, en Gerardus van **Groesbeek** Bisschop van Luik.

Daarop volgden de wederzijdsche ratificatiën van 12—20 Dec. 1579 en „alle gevlugte bewooners, die de stad verlaten hadden, keerden nu naar hunne woningen terugh en kochten tegen gereede penningen uit de roofgierige handen der soldaten de meubels, die te voren hunne huysen gesierd hadden, terugh.” (Kroniek)

Velen waren gesneuveld, eenigen bleven verbannen door Parma, en hunne plaatsen werden „door vreemde landzaten en naburige bewoners, die, tot winst genegen, zich in de ledihe en zonder eyghenaars gebleven huysen nederzetten, aangevuld.”

Tot in staatstelling der verwarde zaken werd den vreemdelingen burgerrecht en andere plaatselijke rechten gratis verleend. Beide prinsen lieten vervolgens eene algemeene wet afkondigen (16 Jan. 1580), waarvan het voornaamste artikel luidde, „dat de aanstellingh der magistraat zoude voortaan ge-
»buyren door **Commissarissen** der beyde prinsen **pro in-
»diviso**, en er een **breede-raad** zoude opgericht wor-
»den door byvoegingh van subsidiaire leden, **notabelen** genoemd.” Deze notabelen waren of konden zijn: niet-adelijken. Tot onderhoud der op gebouwen, tractementen enz.

verleende beide prinsen der stad een octrooi om **licent-gelden** te heffen voor den tijd van 10 jaren op alle waren en goederen de Maas op- en afvarende.

Het garnizoen bleef bij de burgers ingekwartierd; den 6den Oct 1580 legde als gouverneur Adriaan de **Gomicourt** heer van **Cunchey** enz. den eed af.

Door bovengemelde wijze maatregelen der beide prinsen trad oude welvaart eerlang in plaats van ellende en spoedig was het doorgestane leed vergeten. De burgerij legde zich vooral toe op de **lakenbereiding**; zoo min de rijkste als de armste schaamde zich dezen handel te drijven. In 1634 kon door den bouw van meerdere kazernen het gewoon door de stad te onderhouden garnizoen van 2 compagniën in die gebouwen huizen, wat een groot gemak voor de burgerij opleverde.

Er lagen eigenlijk 4 compagniën te Maastricht. Het onderhoud van 2 compagniën bleef steeds voor rekening der stad; hoeveel zulks beliep en hoe groot een compagnie was kan bijgaand lijstje opgesteld den 27 Juni 1604, leeren. Het is de comp, van Don Gaston **Spinola**, graaf van **Bruay** gouverneur der drie landen van Overmaas.

	fl. st. oord.
Een kapiteyn	180 0 0
Een alferus (vaandrager)	90 0 0
Twee sergeanten	72
Negen corporaals	243
186 muskettiers	3348
Een chef-luitenant	90 0 0
Een corporaal	27 0 0
Een trompetter	18 0 0
28 ruyters	504
Een ingenieur	27
Een provoost	108

te zamen fl 4707

Voor Maastricht viel alzoo te betalen fl **9414**. Daarbij kwam :

de Gouverneur	fl 2400
zijn luitenant	1200
twee fourriers	416
Com van ammunitie	200
Ontvanger der licenten	200
zijn controleur	100
de hellebardiers	100
Vuur en light der waghten	4000

fl 8616

Omstreeks dezen tijd kregen de godsdienstige instellingen te Maastricht eenen toevloed door de aankomst der paters **Capucienen**, der zusters **Annuntiaten**, der **Sepulchrynen** of **Bonefantten** en der vergadering van **St. Annadal**.

Wat de politie en goede orde betreft, zoo zag men **Agenten** te **Luik** en **Brussel** benoemen, die zich beijverden de stedelijke belangen van Maastricht bij die hoven te bevorderen, **boden** aanstellen, zoo te paard als te voet, voor de correspondentie met omliggende steden, en een **stadsbouwmeester**.

Nadat **Frederik Hendrik** den Bosch, Venlo en Roermond had genomen sloeg hij het beleg voor Maastricht, dat na 2 maanden te zijn belegerd, heftig beschoten en kloek verdedigd, moest capituleeren; den 22 Aug. 1632 werd geteekend en geratificeerd, zoodat van af dien dag Maastricht behoorde tot den **Bisschop van Luik** en de **Staten der Unie**.

De burgerlijke regeeringvorm bevatte, zooals wij zagen vier autoriteiten:

1. Het Collegie van Schepenen des Bisschops,
2. Het Collegie van Schepenen der Brabantsche zijde,
3. Het Collegie van Burgemeesters,
4. Het Collegie van gezworen Raden.

Den 25 Mei 1635 werd door de wederzijdsche **Commissarissen-deciseurs** een accoord getroffen, door beide prinsen goedgekeurd, waarbij het gedeelte van het garnizoen tot stads lasten, werd gesteld op de helft der infanterie, niet meer dan 3000 man, en op een derde der kavallerie. niet overtreffende 4 compagniën.

In 1664 lieten de **Staten** en de **Prinsbisschop** eene algemeene wet af kondigen, getiteld : **Recetten der stad Maas-tricht**, waarbij veel op den ouden voet bleef.

Als eerste gouverneur onder Bisschop en Staten fungeerde : prins **Fred.-Maurits de la Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon** enz. (1632—1641), een beleidvol en dapper man. Hem volgde op : graaf **Johan-Albert van Solms**, enz. (1641—1648).

Het servies, geregeld bij accoord in '1595, bleef na 1632 ook in stand. Dit bedroeg van ritmeester tot en met ruiter, van kapitein tot den soldaat in Luiksche 730 gl. 16 stuivers. Er werd eene nieuwe proportie ingevoerd, onder **van Solms**, eene regeling, die tot 1707 werd gevolgd.

		fl st. oord.	
Kavallerie.	Ritmeester	81 18 0	} 212 gl.-11 st.
	Luitenant	38 16 0	
	Cornette	45 12 0	
	kwartiermeest	17 6 2	
	Korporaal	15 15 0	
	Ruiter	14 3 2	
Infanterie.	Kapitein	47 5 0	} 152 17 s 0 365 8
	Luitenant	31 10 0	
	Vaandrager	39 7 0	
	Sergeant	13 10 0	
	Korporaal	11 16 0	
	Musketier	9 9 0	

Als derde gouverneur treedt op : rijngraaf **Fred-Magnus, prins van Salm** (1649 -- 1673) zijn opvolger **Jacques Fariaux**, burggraaf **van Maulde** (1673) vermocht niet, niettegenstaande allerlei maatregelen tot kloeken tegenstand, Lodewijk XIV uit de stad te houden ; van 10—30 Juni 1673 duurde het beleg. De stad gaf zich over, de Staatsche bezetting vertrok naar Den Bosch en de Franschen lieten 6000 man infanterie met 1200 man kavallerie in de vesten onder het bestuur van Godfried d'Estrades, ridder enz. (1673—78). Door de vrede van **Nijmegen** (10 Aug. 1678) kwam Maastricht weer aan de **Staten**, ofschoon de Koning van Spanje het hem beloofde niet kreeg en protesteerde.

De nieuwe gouverneur heette : **Georg-Frederik** graaf

van Waldeck. (1679—1692), zijn opvolger **Johan-Adolf van Holstein-Plön** (1693—1704); vervolgens bekleedde die betrekking: Baron **Daniël Wolfgang de Dopf**, heer **van Nederkanne** enz. (1704—1723).

In 1716 kon men einde maken met het bouwen van den laatsten boog der nieuwe brug; de bouwer van den eersten boog was François Romain, kloosterbroeder; de overige zijn voltooit in 1698, 1699, 1714.

In 1725 werd eene belasting op **thee** en **koffie** geheven; een bewijs dat zij volksdranken waren geworden is te vinden in het feit, dat de opbrengst van dien impost in het jaar meer dan 20000 gl. beliep,

Wij tellen verder als gouverneur:

prins **Willem van Hessen-Kassel** (1724)

Hobbe, baron **van Aylva** (spr. Alua) (17—1772) met tusschenpoozing van 1748 - 1749, gedurende welken tijd de maarschalk graaf **van Löwenthal** gouverneur was, tijdens het Fransch bewind. De stad ging door het vredescongres te **Aken** den 30 April goedschiks in handen der Franschen over na van 11—30 April te zijn belegerd. Na den dood **van Aylva** treedt als gouverneur op: de prins **Karel Christ van Weilberg** en na dezen prins **Frederik van Hessen-Kassel**. (Men zie verder onder „De Franschen komen”). De laatste prins-bisschop van Luik was **de Méan**. Hij zag zijn prinsdom bij de Fransche Republiek inlijven en den 16 Nov. 1794 onder de administratie der Vereenigde Departementen stellen.

Naschrift.

Het was aanvankelijk mijn plan in denzelfden zin als met Maastricht geschiedde de overige Limb. steden te beschrijven. Daar de omvang van het boekje m. i. dan te groot werd, laat ik dit varen, mij voorstellende deze stof tot onderwerp van een tweede deeltje te maken bij eenig gunstig onthaal van 't thans voltooide.

Niet alleen de steden, doch ook alle vroegere heerlijkheden hoop ik dan de revue te laten passeeren, alsmede een en ander in het midden te brengen over nog niet behandelde onderwerpen, als geld, munt, wapens enz.

P. M. P.

Inhoud.

- Voorwoord.
- 1 Voorhistorisch Tijdperk.
 - 2 De Steenperiode.
 - 3 De Bronsperiode.
 - 4 De Celten
 - 5 De Germanen.
 - 6 De Romeinen.
 - 7 De Franken.
 - 8 De Franken, (1ste Vervolg.)
 - 9 De Franken, (2de Vervolg.)
 - 10 Het Hertogdom Gelder.
 - 11 Het Graafschap Kessel.
 - 12 Het Ambt Montfort.
 - 13 Het Ambt Crickenbeck.
 - 14 Daelenbroek.
 - 15 Het Hertogdom Gulik.
 - 16 Het Ambt Born.
 - 17 Ter Heyde
 - 18 Het Hertogdom Kleef.
 - 19 Gennep.
 - 20 Het Prinsdom Luik.
 - 21 Het Graafschap Horne.
 - 22 Het Hertogdom Brabant.
 - 23 Het Land van Valkenburg.
 - 24 Het land van Daalheim.
 - 25 Het Hertogdom Limburg.
 - 26 Het land van 's Hertogenrade.
 - 27 Het Graafschap Vroenhoven.
 - 28 De Rijksheerlijkheden.
 - 29 Het Rijkvorstendom Thorn.
 - 30 Wittem, Eys, Cartils, Wylré met den Neuborg.
 - 31 Rimborg en Gronsveld
 - 32 De Vrede van Munster en het partage-tractaat.
 - 33 De Spaansche Successie-Oorlog en het Barrière-tractaat.
 - 34 Latere Veranderingen.
 - 35 De Franschen komen en nog wat.
 - 36 De invoering van het Christendom.
 - 37 Iets over het Geestelijk bestuur.
 - 38 Dekenaat Cuyck.
 - 39 Dekenaat Eyck.
 - 40 Dekenaat Susteren.
 - 41 Dekenaat Wassenberg.

- 42 Dekenaat Maastricht.
- 43 Dekenaten Herve, Gelder en Nijmegen.
- 44 Alleroudste kerken.
- 45 Plaatsnamen.
- 46 Eene beleening voor het leenhof van Curingen.
- 47 Het bestuur eener Heerlijkheid in de Middeleeuwen.
- 48 De Tienden.
- 49 Geaardheid.
- 50 Maastricht.
- Naschrift.